

Raamat Bulgaaria rahvusvähemustest

Екатерина Анастасова. *Етничност, традиция, власт. Етюди за прехода*. София: Академично издателство Марин Дринов 2006. 148 lk.

Moskva ülikooli lõpetanud Ekaterina Anastasova on etnolingvistikas tunnustatud spetsialist, rohkem kui 60 teadustöö autor. 1989. aastast töötab ta vanema teadustöötajana Sofias Bulgaaria Teaduste Akadeemia folkloori instituudis, uurides bulgaaria vanausulisi. Vanausuliste uurimisest sai alguse tema huvi Bulgaaria vähemuste vastu. Tema uus raamat *Etnilisus, traditsioon, võim* käsitleb ümberkujunduste ajajärku mitte üksnes Bulgaarias vaid ka teistes endistes sotsialistlikes riikides (nt Ukrainas) aastail 1992–2002.

Raamatu eessõna kirjutanud bulgaaria etnograaf, professor Ivanitška Georgijeva rõhutab, et Anastasovat iseloomustab ainese hea tundmine ja isiklikult välitöödel kogutud materjali objektiivne analüüs. Anastasova on kogunud materjali erinevates etnilistes ja religioossetes ühendustes: türklastelt, mustlastelt, serblastelt, ukrainlastelt, venelastelt. Moskva etnolingvistika koolkonna (juhendaja akadeemik Nikita Tolstoi) õpilane on ka prantsuse etnoloogilist koolkonda järgiv uurija, kelle koostöö 21. sajandi alguses prantsuse etnoloogi J.-F. Gossiaux'ga ja stažeerimine Pariisis Humanitaarteaduste Uurimisinstituudis sundisid teda süüvima bulgaaria etnoloogiasse kõrvalseisja pilguga. Osa E. Anastasova artiklitest on juba ilmunud prantsuse keeles. Nii vene kui ka prantsuse koolkond on avaldanud tõsist mõju E. Anastasova kontseptuaalsele kujunemisele ja tema tööde terminoloogiale.

Erilise tähelepanu all on raamatus Bulgaaria rahvusvähemused. Bulgaaria 7 miljonist 700 tuhandest elanikust on 84% bulgaarlased. See on hea näitaja kui võrrelda näiteks Läti või Eestiga. Kuid Bulgaarias ei ole probleeme vene vanausulistega (neid on kõigest 15 tuhat), kes on võimule lojaalsed. Kaks kõige suuremat etnilist vähemust on mustlased ja türklased. Aastasadu oli Bulgaaria türklaste võimu all ja vabanes osmanite võimust alles 1878. aastal. Keerulised suhted on bulgaarlastel ka mustlastega, kellel on väga suur sündimus ja paljud neist ei tööta. Raamat on varustatud värviliste fotodega, mis illustreerivad rahvusvähemuste elu. Kõige rohkem tähelepanu äratavad nende seas mitte rikaste mustlaste majad, vaid sein, mille bulgaarlased on ehitatud Slivene linnas mustlaste kvartali Nadežda ette. Eestlaste ja venelaste kõige keerukamate suhtekäikude juures on raske kujutada ette sellise seina võimalikkust Eestis.

Bulgaaria elanikkonna religioosne enesemääramine erineb märgatavalt teistest slaavimaadest (näiteks Venemaa, Ukraina või Valgevenemaa). Suurem osa elanikkonnast on õigeusklikud kristlased, kuid riigis elab ligi miljon muslimit. Muslimid pole üksnes türklased vaid ka osa mustlastest. Sotsialistlikule Bulgaariale iseloomulikult rahvusvähemuste assimilatsioonipoliitikalt on riik järkjärgult üle mine-

mas dialoogile rahvusvähemustega. See aitab parandada suhteid nii riigisisest kui ka naaberriikidega. Näiteks on tolerantsus bulgaaria türklaste suhtes aidanud parandada suhteid Türgiga.

Raamatu eesmärk on analüüsida fenomene, mis on seotud üleminekuaja etnilisuse ja ühenduste rahvusliku enesemääramisega (valahhid, bulgarid, mustlased, türklased, ukrainlased, ja vanausulised) suurel territooriumil, mis hõlmab Bulgaariat, Ukraina Odessa piirkonda ja endist Jugoslaaviat. Need on piirkonnad, mis vanast ajast moodustavad ühtse kultuuriareaali. Peatükkidele eelneb sissejuhatus, milles E. Anastasova määratleb raamatule seatud eesmärgid ja ülesanded ning tutvustab kasutatavat terminoloogiat.

E. Anastasova raamat käsitleb üleminekuaja kolme peamist probleemi: etnos ja natsionalism, rahva- ja massikultuur, võim ja poliitika. Neid probleeme vaadeldakse üleminekuaja kultuuri ainese põhjal, mida Anastasova peab traditsioonilise ja uue kultuuri ühtsuseks. See kultuur on uurija arvates omapärane linna ja maa, traditsioonilise ja modernistliku, rahvusliku ja rahvusteülese mediaator.

E. Anastasova raamat koosneb kolmest suhteliselt iseseisvast osast, mida seob ühtne kontseptsioon. Esimeses osas vaadeldakse valahhide (rumeenlaste ja arumeenide) traditsioonilist ühtsust. Selles kogukonnas toimub seoses demokraatlike muutustega rida protsesse, mis on seotud oma organisatsioonide ja perioodilisi väljaandeid loova valahhi eliidi aktiivsusega. Intelligents muretseb rahvusliku hariduse ja emakeele kodeerimise pärast. See väljendub kogukonna soovis luua uutes sotsiaalsetes ja poliitilistes tingimustes adekvaatne mudel.

Raamatu teises osas vaadeldakse traditsioonilist kultuuri rumeenia valahhide traditsioonilise kultuuri näitel. Peatükis vaadeldakse kogukonnakultuuri kolme keelulist tunnusoort: 1) unistus teispoolest maailmast, 2) kogukonnale omane rituaal "elavate mälestamine" (traditsioonilises õigeuskultuuris on kombeks mälestada üksnes surnuid), 3) spetsiifilised ennustusprotseduurid. Kõige rohkem tähelepanu on peatükis pälvinud ennustusprotseduuride muutused. Kasutusel on vanad ennustusvormid, näiteks ennustamine maisi pealt. Tänapäeva mõjutusel on külades vanade ennustajate asemele ilmunud ekstrasensid. Nagu osundab E. Anastasova, mõjutavad Balkanimaades ennustajate juttu ja nende kujundlikkust Ladina-Ameerika seriaalid. Ennustused seovad balkani folkloorile omaselt maise ja ebamaise maailma.

Minu silmis on kõige huvitavam raamatu kolmas peatükk, mis käsitleb rahvusvähemuste ja võimu suhteid. Bulgaaria rahvusvähemused püüavad eemalduda ajalooliselt kujunenud negatiivsetest etnilistest stereotüüpidest. Mõned paremini organiseeritud vähemused hakkavad aktiivselt osalema Bulgaaria poliitikas. Näiteks 1990. aastal loodi türki rahvusvähemuse partei Liikumine Õiguste ja Vabaduste Eest, mis on esindatud parlamendis.

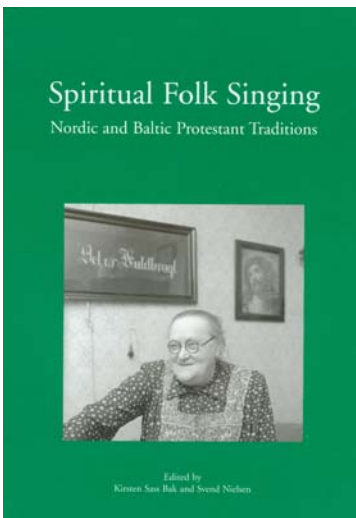
Raamatu üks iseloomulik ja ere joon on E. Anastasova kogutud suulised lood. Näiteks intervjuus taksojuhtidega nimetavad taksojuhid Bulgaaria peaministrit mustlaseks, parlamendi spikrit pederastiks jne. Sellised väljaütlemised ei ole juhuslikud. E. Anastasova näitab veenvalt etnilise koodi seost võimuga. Nii bulgaarlastele kui ka mittebulgaarlastele on väga oluline poliitikute etniline päritolu. Pärast Bulgaaria endise monarhi Simeoni (valitses maad lapsepõlves 1940. aastate keskel) vaieldi kaua, kas Simeon on ikka bulgaarlane. Osa mittebulgaarlastest koosnevast elanikkonnast rõhutab oma tähenduslikkust suuliste juttudega Bulgaaria poliitikute etni-

lisest päritolust. Näiteks mustlaste seas on populaarne lugu endise peaministri Ivan Kostovi mustlaspäritolust. Valahhid pajatavad uhkusega sotsialistliku Bulgaaria kauasest juhust (1956–1989) Todor Živkovist.

Raamat on huvitav ja kasulik mitte üksnes bulgaarlastele, vaid ka välisteadlastele. Praegu on inglise keelde tõlgitud üksnes resümee ja sisukord. Oleks hea, kui E. Anastasova raamat tõlgitaks tervikuna inglise keelde ja antaks välja ka internetivariant. See teeks uurimuse kättesaadavaks kõigile uurijatele.

Galina Ponomarjova

Raamat rahvakoraalidest

Spiritual Folk Singing. Nordic and Baltic Protestant Traditions. Toimetajad Kristen Sass Bak, Svend Nielsen. Taani, Forlaget Kragen 2006, 284 lk.

Balti- ja Põhjamaade rahvakoraali olemust nii ulatuslikult ja heal tasemel käsitlevat artiklikogumiku on oodatud kaua. Ligi 300-leheküljelise raamatu kaante vahele on koondatud kümne teadlase kirjutised protestantliku taustaga rahvapärasest koraalilaulmisest Eestis, Soomes, Rootsis, Taanis, Norras, Fääri saartel, Islandil ja Leedus. Kogumikule annavad lisaväärtuse kaks laserplaati, kus on helinäited kõigi kogumikus esindatud maade vaimulikust rahvalauluvarast.

Rahvakoraalide laulmise traditsioon on 20. sajandi lõpukümnenditel pärinud tähelepanu nii Balti- ja Põhjamaade muusikauurijate kui ka muusikute hulgas. Ühendades endas rahvaliku ja kunstmuusika jooni, erinevaid sotsiaalseid, vaimulikke ja muusikaajaloolisi kihistusi, pakub see laulužanr tänuväärset uurimisainest nii muusikaanalüüsi, sotsioloogia, ajaloo, võrdleva usuteaduse kui ka kohaliku ja rahvusliku identiteedi ja nende vastasmõjude seisukohast. Kogumikus esitatud artiklite teemad, käsitusviisid ja uurimismeetodid varieeruvad vastavalt erinevate maade ajaloolistele, sotsiaalsetele ja kultuurilistele situatsioonidele ning ka kirjutajate subjektiivsetele kogemustele. Näiteks Norras, Soomes ja Fääridel on veel 20. sajandi teise poolel olnud võimalik saada osa elavast laulutraditsioonist ja rajada uurimused kaasajal tehtud välitöödele, samas kui teistes maades on tulnud tugineda eelmiste põlvkondade kogutud arhiivmaterjalidele.

Kogumikus leiavad käsitlust vaimuliku rahvamuusikatradsiooni kaks kihistust. Esiteks pakuvad uurijatele huvi alates reformatsioonist Euroopa protestantlike rahvaste seas levinud luterlike koraaliviiside rahvalikud variatsioonid, näiteks rahvako-

raalide melismaatika, tonaalsus, rütmika jne. Teiseks keskendutakse 17. ja 18. sajandil Põhja-Euroopas, eeskätt Norras ja Soomes levinud pietistliku äratusliikumise käigus loodud uuemale rahvalikus stiilis vaimulikule laulutraditsioonile. Kohalikest ajaloolistest ja sotsiaalsetest eripäradest hoolimata esineb kõigis Balti- ja Põhja-maades kiriklike viiside rahvapärastumisel sarnaseid jooni.

Rootsi etnomusikoloog Margareta Jersild teeb oma artiklis põhjaliku ajaloolise ja stilistilise sissevaate Rootsi rahvakoraaltraditsiooni, pöörates tähelepanu ka Soome läänerranniku ja Lääne-Eesti rootslaste asualadel levinud laulmistavadele. Autor käsitleb Rootsi riigikiriku poolt levitatud ja rahvasuus mugandunud lauluvara kogumist ja uurimist, rahvaliku koraalilaulumise funktsiooni ja levimist, kiriklike meloodiate varieerumist, teksti ja viisi seoseid ning laulutraditsiooni kohalikke ja individuaalseid iseärasusi.

Eesti musikoloog Urve Lippus tutvustab oma kirjutises eesti ja eestirootsi rahvakoraalide arhiivkogusid, esitades ka sissejuhatava repertuaarivõrdluse. Meloodiate analüüs näitlikustab mitmeid rahvapärase varieerimise mehhanisme, näiteks algse meloodiastruktuuri muutmist, meloodiajoone kaunistamist ja keerustamist, muutusi tonaalses/modaalses süsteemis. Uurimus juhib tähelepanu tõsiasjale, et rahvakoraaliviiside melismaatilisest rikastamisest hoolimata on sellele laulužanrile omane struktuuriline lihtsustumine.

Leedu etnomusikoloog Rimantas Sliužinskas annab ülevaate rahvakoraalide laulmise traditsioonist katoliikliku Leedu Klaipeda piirkonna luterlike leedulaste seas. Hoolimata rasketest kultuurilistest ja ajaloolistest tingimustest on see leedu ja saksa rahvamuusika mõjuline laulutava tänaseni elujõuline. Luterlike koraaliviiside muutmisel esineb nii lokaalseid meloodiavariante kui ka individuaalseid autoriviise. Uuriija on oma artiklis keskendunud paikkondlike tavade kohaselt rahvapärastunud koraalide analüüsile.

Soome musikoloog Jukka Louhivuori kirjutab Soomes levinud rahvakoraali traditsioonist palvetajate pietistliku äratusliikumise (sm *rukoilevaiset*, ingl *beseechers*) näitel. Lugeja saab ülevaate rahvakoraalide kogumisest, uurimisest ja avaldamisest Soomes, palvetajate liikumise kujunemisest, kristlikest põhimõtetest ja vaimulikust laulutraditsioonist. Autor toob välja ka palvetajate hulgas levinud rahvakoraalide mõju uuele Soome luterlikule lauluraamatule ja rahvalike koraalide laulmise populaarsusele tänapäeval.

Norra etnomusikoloog Ingrid Gjertsen süüvib norra luterliku kiriku sees tekkinud Hauge pietistliku usuliikumise muusikatradsioonidesse. 19. sajandi alguses loodud ja tänaseni tegutsev liikumine on oluliselt mõjutanud norra vaimuliku rahvalaulu tavasid ja repertuaari. Artikli peamiseks uurimisobjektiks on laulmine kui mõjuvõimas osa usulisest talitusest ja lahutamatu komponent antud pietistliku suuna liikmete elust. Käsitluse põhirõhk on laulmise funktsioonil erinevates usulistest, ajaloolistest ja sotsiaalsetes kontekstides.

Norra musikoloogi Irene Bergheimi huvitab publitseeritud koraaliviiside mõju norra maapiirkondade rahvakoraalitradsioonile. Tähelepanu all on norra harrastusmuusiku Knut D. Stafseti 19. sajandi lõpus koostatud noodiraamat. Tegu on huvitava kogumikuga omaaegsetest populaarseimatest koraali- ja rahvalauludest. Analüüsi-des koostaja repertuaarivalikut, notatsiooni põhimõtteid ja varieerimise stiili otsib artikli autor vastuseid 19. sajandi lõpul maarahva seas levinud rahvalikku koraalilaulmise traditsiooni puudutavatele küsimustele.

Taani musikoloog Kirsten Sass Bak esitab mitmekülgse käsitluse Taanis levinud Kingo laulmise traditsioonist. Uurimuse objektiks on 1699. aastal Thomas Kingo koostatud koraalikogumiku mõjul luteri kogudustes välja kujunenud rahvamuusikamõjuline koraalilaulmise traditsioon. Kirjutaja avab lugeja ees Taani kultuuriloos olulise rolliga laulupärimuse usulise, sotsiaalse, kultuurilise ja muusikalise tausta, tuues selle laulmistava mõju näitlikustamiseks esile luteri kiriku sees tekkinud usulise liikumise traditsioone käsitleva kahe uurimistöö tulemused.

Taani musikoloog Marianne Clausen jätkab Kingo laulustiili käsitlemisega Fääri saartel. *Kingo*, *Kingo tooni* või *Kingo laulu* all peavad kohalikud elanikud silmas koraalide ja vaimulike laulude nõ vanamoelist, rahvapärast laulmist, näiteks koraaliraamatust pärit teksti esitamist mõnel fääri rahvalauluviisil. Kingo laulude hulka võidakse lugeda ka teistest omaaegsetest koraalikogumikest pärit laule, mis on nüüdseks kasutusel ainult väljaspool kirikut. Lisaks Kingo laulutraditsiooni kohalike iseärasuste esiletoomisele sisaldab artikkel näitelaulude mitmekülgset analüüsi.

Islandi etnomusikoloog Smári Ólason annab põhjaliku ajaloolise ja kultuurilise ülevaate Islandi rahvamuusikakultuuri sh ka vaimuliku laulutraditsiooni kujunemisest ja arengutest enam kui 400 aasta jooksul. Hoolimata islandi kirjasõna ja poeesia auväärsest kaugeleulatuvast minevikust on kindlapiiriliste kohalike muusikatradsioonide väljakujunemine olnud heitlik. Autor selgitab islandi muusikakultuuri võõr mõjudele avatuse põhjusi ning rahvalike koraalivariantide kogumise problemaatikat.

Taani folklorist Svend Nielsen võtab lähema vaatluse alla islandi rahvakoraalid. Reformatsioonist 19. sajandini oli koraalilaulmisel teiste muusikakultuuri nähtuste kõrval saarerahva igapäevaelus oma roll. Samas oli kiriklik laulutraditsioon pidevas muutumises, mille tõttu ei kujunenud välja ühtseid rahvapärase varieerumise seaduspärasusi. Uuriija esitatud meloodiaanalüüsid kinnitavad, et näiteks rahvakoraalide ornamenteerimine võib märkimisväärselt erineda nii lauljate kui ka sama laulja eri laulude puhul.

Nii mitmekülgse ja ulatusliku kogumiku koostajate tööd võiks kõige paremini iseloomustada ütlus "kaua tehtud kaunikene". Toimetaja mõnab sissejuhatuses, et suur osa väljaandele tellitud kaastöid olid avaldamisvalmis juba 2000. aastal. Ent kogumiku väärtus pole pikast küpsemisajast hoolimata kahanenud. Põhjalikud teaduskäsitlused on säilitanud oma aktuaalsuse, tõstes esile siiani olulisi uurimisküsimusi ja pakkudes antud problemaatikale hinnatavaid lahenduskaike.

Helen Kõmmus

Pärimuslik ajalugu akadeemilise uurimistraditsioonina Soomes

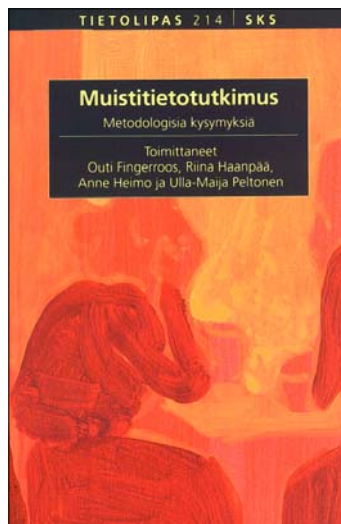
Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim). 2006. Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 304 lk.

Soome teaduses, eelkõige folkloristikas ja etnoloogias kasutatakse tõlketerminina ingliskeelset mõistet *oral history* (suuline ajalugu), kuid soomekeelses teadustekstis kõneldakse samas seoses *muistitieto*’st (mälueteade). (Nagu eestikeelses terminoloogias on kasutusel omakeelne mõiste “pärimuslik ajalugu”, mis samuti tõlgitakse inglise keelde enamasti *oral history*.) Soome, nagu ka Eesti teaduspraktikas ei asetud *oral history* – pärimusliku ajaloo – uurimises keskele kohale allikate suulisus (seda enam, et uurimises kasutatakse ka kirjalikke tekste), vaid allikate seotus mäletamisega. “Mälueteade” uurimisluugu ulatub tagasi mõneti etnoloogia/folkloristika kui teadusharu algaegadesse, kuid tänapäevase teadusviisi alused seostatakse 1960.–70. aastatel toimunud uuendustega sotsiaal- ja humanitaarteadustes, kui üha enam hakati huvi tundma väikeste rühmade ja üksikisiku maailmapildi vastu. Kui 1970.–80. aastail keskenduti enam minevikukäsituste uurimisele, siis 1990. aastail hakati üha enam huvi tundma metodoloogiliste küsimuste vastu.

Kõnesoleva raamatu eesmärk on pakkuda teoreetilis-metodoloogiline vaade sellele, mida Soome ajalooteaduses, folkloristikas ja etnoloogias on pärimusliku ajaloo uurimise alal tehtud. Artiklite kõrvutamisel kujuneb ülevaade nii uurijate teoreetilis-metodoloogilistest eelistustest kui ka argipäevasest tööpraktikast; nii kõnesoleva valdkonna interdistsiplinaarsusest kui ka distsipliinidele omasest erijoontest. Ühtlasi saab lugeja aimu ühiskonna enda muutumisest, mis on olnud aluseks pärimusliku ajaloo uurimisviisile. Küsimusteks on: mis on mäletamisele tuginev “minevik”; kes mäletatavat minevikku tõlgendab; kuidas ta seda teeb ja mis asjaoludel. Autorid jagavad oma töökogemusi pärimusliku ajaloo uurimisel.

Kogumikus on kaksteist artiklit, mis jaotuvad kolme ossa: esimeses antakse sissejuhatav teoreetiline ülevaade artiklitest ja pärimusliku ajaloo uurimisest Soomes, teises tutvustatakse pärimusliku ajaloo mõistmist erinevates teadusdistsipliinides ja kolmandas esitatakse näiteid uurimispraktikast.

Sissejuhatavas artiklis (mälueteade ja selle uurimine) avavad Outi Fingerroos ja Ulla-Maija Peltonen kogumiku koostamise lähtekohad. Teises artiklis (mälueteade uurimise põhiküsimusi) paigutavad Outi Fingerroos ja Riina Haanpää soome pärimusliku ajaloo uurimused teadusfilosoofilisse raami. Olles inspireeritud Jürgen Habermas’i 1970. aastate tööst, kujundavad nad soome pärimusliku ajaloo uurimise episte-

moloogilise välja, eristades seal kaks ala: seletava ja mõistva uurimise, ning paigutavad kirjeldatud väljale soome pärimusliku ajaloo alased uurimused, vastavalt uurimuste eesmärkidele ja saavutatud tulemustele. Kuigi uurimused ei sobitu täiel määral selliste teoreetiliste mudelitega, annab autorite pakutu siiski teaduses orienteerumiseks pasliku legendi. Itaalia suulise ajaloo uurija Alessandro Portelli klassikaks kujunenud artikli “What Makes Oral History Different?” soomekeelse tõlke avaldamine mõjub esmapilgul ehk võõrkehana soome teadusmaastikku tutvustavas artiklite kogumikus, kuid mitte siis, kui mõista selle autori ja artikli tähendust soome uurijatele.

Kogumiku teine osa keskendub pärimusliku ajaloo kui uurimisviisi rakendumisele erinevates teadusharudes. Jorma Kalela (pärimusliku ajaloo vaatepunkt ajaloo-teaduses) vaatab kronoloogilises võtmes soome pärimusliku (suulise) ajaloo kujunemist ajaloo teaduses ja rahvusvahelise suhtluse raames. Käsitluses tuleb esile küsimus ajalugude paljususest (nt sotsiaalajalugu, rahvaajalugu, eluajalugu) ja nende kohast ühiskonna ajaloos üldiselt (s.t erinevate ajaloo piltide omavaheline seotus ühiskonna kaudu). Folklorist Ulla-Maija Peltonen (pärimuslik ajalugu folkloristikas) näitab pärimusliku ajaloo uurimisviisi võimalusi 1970. aastatel toimunud folkloristliku jutu-uurimise uuenemise kontekstis. 1970.–80. aastate töid folkloristikas iseloomustab suundumus minna teksti omaduste kirjeldamiselt üle tekstide tähenduste mõtestamiseni. Pärimusliku ajaloo vaatepunkti läbimurre toimus folkloristikas 1980. aastail. Esmalt küsiti enim seda, kuidas luuakse jutustamise kaudu oma minevikukäsitlus, peagi lisandusid küsimused uurija enda tööst kui ühe minevikukäsitluse loomisest. Pirjo Korkiakangas (etnoloogilisi vaatepunkte mälule ja mäletamisele) viib “mäluteate” uurimise Soomes tagasi 1911. aastasse, viidates E. N. Setälä töödele, kuid seostab nüüdisaegset pärimusliku ajaloo (mäluteate) uurimist ühiskonnas toimunud olulise muutuse – linnastumisega (Soomes 1960. aastail). Soome etnoloogias keskenduti 1980.–1990. aastail ennekõike mäletamise kultuurilisele olemusele ja tähendusele. Selle kaudu on oluliseks uurimisallikaks mitte ainult tekstid, vaid uuri-da tuleb ka neid, kes mäletavad ja mäletamisolukordi. Praegu on etnoloogias esil argieluga seotud mäletamine: mitte niivõrd ajaloosündmuste endi mäletamine kui just nende “aegade” kogemine argielutasandil. Matti Peltonen (mikroajaloo liigid) avab Soome ajaloo teaduse teoreetilised eelistused ja vaatab lähemalt mikroajaloo uurimise etappe vastavalt uurimustes püstitatud probleemidele.

Kogumiku kolmandas osas tutvustab Taina Ukkonen oma tööd suuliste intervjuude uurimisel. Keskseks saab mälestuste esitaja(te) ja küsija ning ühiskonna omavaheliste seoste ja vastastike mõjude teema, asetades uurija sellega dialoogide keskpunkti. Kirsti Salmi-Niklander esitab suuliste ja kirjalike allikate põhjal tehtava sündmusjutustuste analüüsis küsimuse sündmuse, kogemuse ja jutustamise omavahelistest seostest. Ta pühendub oma käsitluses kogemuse ja selle väljendamise dialoogilisusele ning dialektilisusele, kus sündmusjutustuste kese on küsimusel “miks”, mitte “mis”. Jyrki Pöysä analüüsib arhiivide korraldatud võistluskogumistele saadetud tekste – kirjalikke teemajutustusi. See on tähelepanuväärne artikkel allikakogumise spetsiifikast pärimusliku (suulise) ajaloo uurimises: autor näitab erinevusi suuliste intervjuude ja kogumisvõistlustele laekunud kirjalike tekstide teadusliku tõlgendamise võimaluste vahel. Elina Makkonen tutvustab Joensuu ülikoolis 2001. aastal alanud projekti, mille raames koguti materjale ülikooli kui ühe institutsiooni

suulisest ajaloost (tulemused on ilmunud 2004. aastal). Kogutud materjalist vaadeldakse selles artiklis lähemalt promotsiooniga seonduvat. Ka Makkose artiklis tuleb esile allikate eripära (suulise ajaloo koht ajaloopiltide paljususes) ning dialoog uurijate, mäletajate ja ühiskonna vahel. Saara Tuomala avab suulise ajaloo naisuuri-
muslikke aspekte.

Kogumik annab mitmekesise läbilõike soome pärimusliku (suulise) ajaloo uurimise kujunemisest ja tänapäevastest otsingutest nii uurimismeetodite kui ka erinevate teadusdistsipliinide lõikes. Esile tuleb nii teoreetilise mõtteruumi ulatus (eelistatavalt Euroopa teadusmaailm) kui ka Soome (Skandinaavia ja Eesti) teadustraditsiooni erijooned (pärimusliku/suulise ajaloo kirjalikud allikad näiteks).

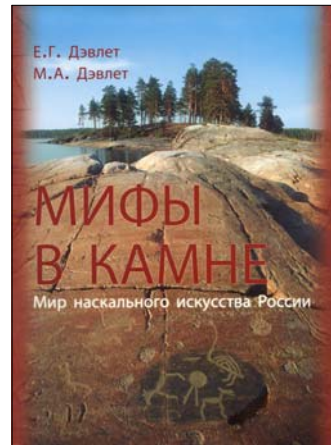
Tiiu Jaago

Müüdid Venemaa kaljudel

Е. Г. Дэвлет & М. А. Дэвлет. Мифы в камне. Мир наскального искусства России. *Myths in Stone. World of Rock Art in Russia*. Москва: Алетея, 2005. 472 lk, ill + 96 lk värvifotosid.

Mu ees laual on kaljutaideuurijatest tütre ja ema mahukas suureformaadiline teos, mis tohiks huvi pakuda ka folkloristidele ja usundiloolastele. Marianna Dävlet on teadusmaailmas seni tuntud Tõva kaljutaide süvauurijana ja poole tosina monograafia autorina selles vallas. Tütar Jekaterina haare on laiem, ulatudes Ladina-Ameerikast Euraasiani; tema sulest on ilmunud ka ülevaate-teos kuulsast Altamira koopakunstist (2004). Praegu arvustatav pildirohke raamat on kirjutatud kahes keeles, kusjuures ingliskeelne tekst on lühem. Selle on tõlkinud N. Donadze ja J. Dävlet. Inglisekeelne osa on lisatud igale peatükile eraldi.

Suhteliselt lühikesele sissejuhatusesele (lk 5–8) järgnevas peatükis (lk 9–84) antakse ülevaade üle tosinast kaljutaide areaalist Vene Föderatsioonis. Alustatakse Tšuktšimaast, kulgetakse suurte Siberi jõgede äärde ning Baikali järve kallastele ja selle taha kuni Kaug-Idani Amuuri äärde välja. Kõige rohkem kaljutaiet Venemaal leidubki avaras Siberis. Seejärel on vaatluse all Uural, Dagestan ning Loode-Venemaa Karjala ja Koola poolsaarega. Tuuakse esile iga piirkonna maalingute ja petroglüüfide omapära. See on esimene venekeelne pikem ülevaade kogu Vene Föderatsiooni kaljutaide kohta. Saksa keeles oli varem ilmunud Miroslav Ksica ja Olga Ksicová raamat “Kaljupildid Musta mere ja Beringi väina vahel” (*Felsbilder zwischen Schwarzen Meer und Beringstrasse*. Brno, 1994, 335 lk), mis hõlmas toonase N Liidu leiukohad.

Peale rohkete mustvalgete tekstijooniste illustreerib esimest peatükki 79 lehekülge kauneid värvifotosid kõigi kaljutaideterritooriumide kohta. Iga lehekülje nurgas on kaljutaidepiirkonna sümbol, mille seletused leiduvad esimesel värvitahvlil. Selle peatüki ülevaatlikkust oleks tunduvalt suurendanud leiukohakaardid ja -skeemid.

Teine peatükk (lk 85–248) on pühendatud kaljudega seotud müütide, nende tegelaste ja süžeede tutvustamisele. Selles on 16 alapeatükki, mis käsitlevad maailma loomist, kosmilist põgenemist, taevast kütti, püha abielu, elavat koljut, kärbseseeninimesi, surnuvenesid jpm.

Muinasusundi vaatlemisel rõhuvad teose autorid eri rahvastel kujutelmade universaalsusele. Üldiselt pole kaljudel võimalik tuvastada kosmogooniliste müütide tekste. Seepärast on Hakassia pealinnas säilitatava Beiski kivisteeli näite põhjal esitatud vaid müüditegelasi, mispuhul tuuakse rikkalikku kõrvutusainet eriti Siberi rahvaste usundiloost, ent mõnevõrra ka laiemalt. Kahepoolse teeli ülaosas (taevasfääris) on tuvastatav Põhjalas laialt tuntud müütilise kaarna kujutis, allpool aga veidras poosis hobune, kuusirbikujuliste sarvedega härjad ja veelinnu sündi kajastav hirv. Lind võib autorite arvates kujutada ka hinge.

Kosmilist jahti esindavad uurijate arvates mitmesugused loomakujutised, kelle pea piirkonda on tehtud taevakeha kiirtega või kiirteta kettana. Samas alapeatükis on käsitletud ka kontsentriliste ringidena või kiirtega ketastena loodud kujutisi, mida peetakse päikesekultuse väljendajateks. Ka siin ja edaspidi tuleb nentida, et autorid on piirdunud peamiselt Aasia stepi- ja kõrbealade muinastidega, ent kosmilise jahi teemat võib esineda ka Äänisjärve kaljudel (vt nt Ernits, E. Kosmilisest jahist. – *Tartu Tähetorni kalender* 1995. aastaks. Tartu: Tesserakt, 1994, lk 70–75).

Turgi ja teiste Aasia rahvaste müütide käsitlemises pole midagi paha: nad on põnevad ja laiendavad Lääne inimese silmaringi. Kõnealune raamat annab ülevaate eriti Siberi kaljutaieaste interpreteerimisest Venemaa uurijate poolt. Paraku peab nentima, et siin väljendub üha jätkuv suund tõlgendada petroglüüfe hiljutiste loodusrahvaste usunditekstide põhjal, kusjuures ei pöörata piisavat tähelepanu kujutiste eriaegsusele jm olulistele seikadele. Kõnesolevat suunda harrastas ka siinkirjutaja 1990. aastate keskpaigani. Läänes on viimastel aastakümnetel olnud muinastaideteadlaste tähelepanu suunatud muude küsimuste lahendamisele, ent kes teab, kui kauaks. On üsna tõenäoline, et muinastaiet kajastab toleaeget usundit, kuid andmete nappuse tõttu saab sama kujutis(t)e uurimisel enamasti üks teadlane ühesuguseid, teine aga teistsuguseid tulemusi. Tahaks loota, et ajapikku muutuvad tõlgendused üha tõenäolisemateks.

Järgnev alapeatükk kannab nimetust “Hobused maailmapuu juures”, mis vaatleb vertikaalse harulise posti külge seotud hobuste kujutisi. Etnograafilisele ainesele toetudes tundub usutavana autorite väide lasilate pühaduse tõttu, ent kas kaljudel on nende kujul esitatud maailmatelgi, on iseasi. Lugemist väärivad alapeatükid kiirtega päikesepealistest antropomorfidest, fantastilise kujuga sarvedega olenditest, puukujulistest ja adoratsioonipoosis esiemadest. Tähelepanu teritab müüdiaines nn püha abielu teemadel. Siinpuhul on vaadeldud taeva ja maa, naise ja pulli abielu ning nn armastuse kolmnurka. Siinkirjutaja arvates pole viimasel juhul alati tegu kahe mehe ja ühe naise suhetega, vaid millegi muuga, näiteks kas või mingi (müütilise?) tegelase sünniga emaihist šamaaniga kaasabil.

Hiigelkujutiste käsitlemisel oleks oodanud seisukohta ka Äänisjärve ja Valge mere suurte petroglüüfide kohta. Põnev on luikedega seondud alapeatükk. Selles käsitletakse ka burjaadi müüti luikneust (meenutagem siinkohal P. Tšaikovski balletti “Luiked järve”). Kas poolkuujate peakatetega tegelased on alati kärbseseen-inimesed? Võib-olla on nad hoopis kuuinimesed. Kiviste teede ja jälgede puhul oleks võinud mainida ka suuskade ja suusakeppide jälgi teede kajastusena Karjalas Valge mere ääres. Paraku pole käesolevas arvamuses kõike huvitavat siinkohal võimalik (ja ehk pole ka vajadust) refereerida või kommenteerida.

Peatüki lõpus põhjendavad autorid, miks nad on üldiselt vältinud Karjala kaljuainest. Põhjuseks on kaljutaideuurija Juri Savvatejevi enamasti õiglane kriitika Leningradi etnograafi Konstantin Lauškini elava fantaasiaga tõlgenduste kohta. Käesolevate ridade autor julgeb arvata, kui Savvatejevi-taolisi kriitilise meelega teadlasi oleks Vene Föderatsioonis rohkem, jäänuks analüüsiv raamat märksa õhemaks.

Teist peatükki jumestab peale tekstijooniste 16 lehekülge suurepäraseid värvifotosid kaljutaide motiividest, süžeedest ja analoogiatest. Ka siin oleks võinud kasutada eespool mainitud piirkonnasümboleid.

Kolmas peatükk (lk 249–396) kannab nimetust “Muistse elanikkonna maailmavaade läbi kaljutaide prisma”. See käsitleb kolmesfäärilise maailma, hinge, eluringkäigu ja šamanismiga seotut. Esimese kolme probleemi vaatlemisel toetutakse peamiselt Jenisei ülemjooksul Sajaani kanjonis leiduvate Tõva petroglüüfide ainesele. Näiteks mitmekihilise kosmose või taeva kujutelma illustreeritakse raamatus ühele Mugur-Sargoli kaljule kolmele lõhedega piiratud alale tehtud kujutiste varal. Milli-seid tasandeid nad turgi rahvaste muinasusundist kajastavad, teab ainuüksi jumal, sest pilt pole arvustaja meelest sugugi selge: koleda ilmega maske leidub nii vertikaalse “ikonostaasi” ülemises sfääris kui ka keskmise tasandi ülaosas; alumises sfääris, tõsi küll, neid pole. Seevastu ülaosas ei leidu oletatavate ehitiste kujutisi, kuid keskmise tasandi alaosas näeme keeruliste hoonete põhiplaane ja fantastilise kujuga teriomorfe ning alumises sfääris mingi jurta külgvaadet ja realistlikke loomakujutisi. Teisel Mugur-Sargoli kaljul kajastub autorite väitel sama skeem, kuid siinkirjutaja ei julgeks seal üle ühe, äärmisel juhul kahe sfääri eristada, sest nii taevatähtedeks peetavaid lohke kui ka nn elamute põhiplaane võib näha nii pildi üla- kui ka alaosas. Hingekujutelmade analüüsimisse on kaasatud inimnäoga linnukujulisi Uurali-Siberi loomastiili metallnaaste. Eraldi alapeatükis räägitakse sellest, miks mõned kaljud on muutunud pühaks, et neil on hakatud kajastama müüdimaailma. Raamatu lõpuosas räägitakse šamanismi võimalikest ilminguist ning lamaismi ja zoroastrismi kajastustest kaljudel.

Teose muudavad väärtuslikuks arvukad kirjandusviited, samuti ka kommentaarid (lk 399–423) ning 273 must-valge (lk 424–432) ja 216 värvilise illustratsiooni nimestik (lk 433–435). Tekstijoonised on võetud enamasti varem ilmunud kirjasõnast, kuid värvifotod on suuremalt jaolt uued ning pärinevad mitmelt autorilt, sh tuntud kaljutaideuurijatelt, nagu J. Dävlet, I. Georgijevski, N. Kotšmar, J. Miklaševitš, D. Tšeremissin jt. Raamatu kasutamist oleksid tunduvalt hõlbustanud registrid. Kirjandusloetelu (lk 436–468) on üsna aukartust äratav, hõlmates 907 nimetust nii kaljutaideteaduse kui ka usundiloo vallast.

Vaatlusalune teos on kirjutatud selges ja soravas keeles. Kellele võiks seda soovitada? Esiteks, neile, kes tunnevad huvi kaljutaide, eriti kauge Siberi rahvaste loomin-

gu vastu. Teiseks neile, kes tahavad arvukasse kirjasõnasse süüvimata tutvuda Sibe-ri rahvaste põneva usundipärandiga. Kolmandaks, võiksid seda muljetavaldavat teost lugeda need, kes tahavad ise hakata ühitama kaljudel leiduvat ainest usunditeksti-dega. Raamat võib selles mõttes saada isegi positiivselt nakatavaks.

Enn Ernits

BOOK REVIEW

A Book about Ethnic Minorities in Bulgaria

Екатерина Анастасова. *Етничност, традиция, власт. Етюди за прехода*. София: Академично издателство Марин Дринов. [Ekaterina Anastasova. *Ethnicity, Tradition, and Power. Essays on tradition*. Marin Drinov Academic Publishing House] Sofia. 2006. 148 pp. Review by Galina Ponomareva. The review is available in English in vol. 37 of *Folklore: Electronic Journal of Folklore* (<http://www.folklore.ee/folklore/vol37/books.pdf>).

A Book about Folk Hymns

Spiritual Folk Singing. Nordic and Baltic Protestant Traditions. Kristen Sass Bak, Svend Nielsen (eds.). Denmark, Forlaget Kragen. 2006. 284 pp. Review by Helen Kõmmus. The review is available in English in vol. 36 of *Folklore: Electronic Journal of Folklore* (<http://www.folklore.ee/folklore/vol36/books.pdf>).

Oral Narrative History as an Academic Research Tradition in Finland

Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (eds.). 2006. Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 304 pp. Review of the book by Tiiu Jaago.

Myths in Stone in Russia

Е. Г. Дәвлет & М. А. Дәвлет. Мифы в камне. Мир наскального искусства России. *Myths in Stone. World of Rock Art in Russia*. Москва: Алетея. 2005. 472 pp, illustrations and 96 pp. of colour photographs. Review of the Davlets' book by Enn Ernits.